

НОВОТО НАЧАЛО

120 ГОДИНИ ОТ ПРОВАЛА НА ПЪКЛЕНИЯ ЗАГОВОР НА ЗАХАРИ СТОЯНОВ И НЕГОВАТА БАНДА

Споменът

Преди сто и двадесет години банда честолюбци, някои израсли сред нас, а други - намерили приют в гостоприемна Тракия, опита да постави под въпрос основните начала на битието ни, философията на съществуването ни, смисъла на усилията ни да изградим общество, положено върху задръжен труд, на уважение към другия, на признаване на неговите достойнства.

И да го заменят с общество, подчинено на владетел, нямащ нищо общо с народа, поставен да управлява, оказал се на върха по силата на мимолетни обстоятелства; управлявано от Парламент, олицетворение на егоизъм; общество, в което недоверието към ближния, обругаването на достойните, заплата и користоловие, прикрити под псевдопатриотични лозунги се бяха превърнали едва ли не в основните двигатели на развитието му.

Под въпрос бе поставен самия характер на нашата Тракия.

За щастие тракийци реагираха бързо. Реагираха остро. Реагираха така, както повеляваха международните споразумения. Не че те ги одобряваха, но както се казва в правото - лош закон, но закон!

Заговорът пропадна!

Сто и двадесет години оттогава. Тракийци, без и за момент да се отказват от българското си наследство, държат високо на нашия полуостров знамето на демокрацията, знамето на културата, знамето на търпимостта към другия. Твърде скъпо ни струваха тези знамена, за да ги захвърлим лесно в калта.

Кой беше Захари Стоянов

В учебниците на децата ни сега той е митична личност. Образ на злодей, но злодей с чисти намерения. Обладан от мисълта, че само той знае какво е правилно, че само той мисли

за народните интереси, той не се поколеба да постави на карта съдбата на сънародниците си, да ги изложи на опасността от чужда окупация, от връщането на османското управление, само и само да излезе прав.

Та кой беше Захари Стоянов?

Патриот със сигурност. Доказал го бе с участието си в подготовката на Априлското въстание. Нему бе възложена подготовката в селата по северния край на Родопите. Много не постигна. Стоеше в сянката на великите. Дали това го е яло отвътре?

Човек, който съумява да се приспособява, да се нагласява, за да оцелее. Доказа го с митарствата с изтурските затвори.

Човек с определени литературни заложиби. Учил-недоучил. Съзнаващ, че не може и на малкото пръстче да се хване на завършилите престижни училища и университети, но обладан от безмерна амбиция, подкрепена от вроден талант и неуморимо трудолюбие. Навремени талантът бе засланян от вътрешната му страст да е полемичен ще кажат едни - да охулва безмерно противниците си, ще кажат други. Не случайно един от

литературните му, а и политически врагове Иван Вазов писа за него също тъй остро и не дотам премерено:

*"Да псувам и да храча
е моето признание
безцелно аз не влача
това съществуване..."*

*"Плъзя, но искам исто
и вас в калта да чуя
съзра ли нещо чисто,
аз трябва да го плюя."*

*"Със вяра бях, обаче,
на злато съм я дал:
да имах купувачи
и себе бих продал"*

Купувачи се намериха. Не в Тракия, но в Княжеството, където Джендо наново намери зад кого да се нареди. Стамболов беше локомотивът, който го изтегли до поста Председател на Народното събрание в Княжеството.

Млади перуциници

Приносът на Тракия за Освобождението на България

Неизмерим е! Грехота е да се каже, но в някои отношения е и несъизмерим с приноса на братята ни в Мизия и Тракия. Не че ги виним. Така се бе случило. Така бе повелила историята.

Кого броим за колоси на борбата ни за Освобождение?

Георги Раковски! А къде е роден? - В Котел.

А Любен Каравелов? - В Копривщица.

А Васил Левски? - В Карлово.

А Христо Ботев? - В Калофер.

Откъде дойдоха най-важните "вехти" и нови войводи?

Ангел войвода? - В село Козлук, Пловдивско.

Панайот Хитов? - В Сливен - градът на стоте войводи

А най-впечатляващата от четите бе дело на родения в Сливен Хаджи Димитър и на тулчалята, но потомък на странджански, сиреч тракийски българин Караджата?

Че къде избухна и къде бе най-масово Априлското въстание?

Живота си пред олтара на Отецеството положиха и копривщицалията Георги Бенковски, и перушенеца В. Петлешков и

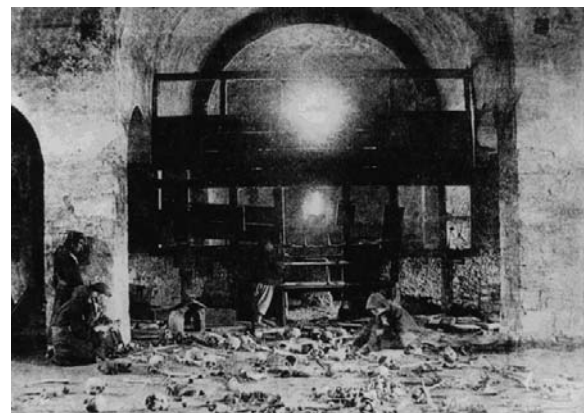
панагюрца П. Бобеков.

Символ на Голготата на българите, езикът на камбаната, която разлюля световната съвест бе Батак.

И какво получиха тракийци в замяна. Една Източна Тракия. От нас зависеше да не разрешим на

султана да разярча коня си в нея по волята на западните дипломати. Каквото можахме, сторихме. Турски гарнизони не допуснахме. Волята на султана - не признахме. От натрапените ни чужденци за директори в Директората се отървахме.

С една дума тракийци ценяха постигнатото и без да се отказват и за момент от българщината си, не бяха склонни да го рискуват.

Съединение или анексия?

Нека си представим и за момент, че опитът за тържествено прокламираното Съединение бе успял. Какво щеше да последва за тракийци?

Вярно, щяха да паднат вътрешните граници между българите. Но ние и после успяхме да ги премахнем. Фикция са те сега. Само линии, прокарани на границата.

Вярно, държавата щеше да стане по-голяма. Но пак щеше да си остане една от малките европейски държави. Не държава плюнка, а държава две

плюнки. Тракийци волю-неволю щяха да станат част от Княжество България и неусетно щяха да попият с порите си недъзите на управлението му.

Пловдив щеше да стане провинциален град, линеец в тежката софийска сянка. Интелигенцията щеше или да

столицата или да се примири с провинциализма си.

Години щяха да са нужни на нашите политици, за да се приспособят, да намерят своето място в по-голямата държава.

Насоката на икономиката ни щеше да се промени. Границите, издигнати в Берлин, естествено насочиха Княжеството чрез Дунав към Средна Европа и чрез Варна към Русия. Тракия си е била и си остана в кръга на обичайните си геостратегически интереси. Тегнем повече към Беломорието. От древността насам. Та бързо построихме железопътната линия Ямбол-Бургас. На Княжеството тя не бе особено нужна. На Тракия, обаче, тя осигури възможност за бърз растеж. Железопътната линия, която прокарахме към Егейско море, а после свързахме през Балкана с линията Русе-Лом превърна Пловдив в разпределителен транспортен център за югоизточния край на Балканите.

Та какво щеше да се получи? Северна България щеше да изсмуче кръвта на Тракия дала толкова много за освобождението, за което шопите в Софийско не си мръднаха пръста била.

Логиката на историята

Нашата Тракия бе центъра на цивилизацията на древните траки. По-скоро на тази част от нея, насочена на юг - към морето, която отрано се е научила да съжителства с различни култури. Тук е било най-могъщото тракийско царство - Одриското царство, насочило погледа си към Егея. Гетското царство на север от Балкана гледаше по-скоро отвъд дунавските земи.

В навечерието на Освобождението Тракия бе много по-развита комай във всяко едно отношение от северна България, та естествен изглежда идеалът за самостоятелно развитие.

Къде беше открита първата истинска фабрика в българските земи? В Сливен.

Докато в земите на княжество България до 1878 г. се бяха родили към две хиляди българи, достойни да бъдат наречени интелегенти, то в земите на тогавашна Източна Румелия, към 1600. Както и да го гледаш броят не е голям.

Но не това прави впечатление. Трудно бе на интелигенцията в условията на тогавашната османска деспотична власт. Показателно бе, че в северна България на хиляда българи се бе родил по един интелигент, а в Източна Румелия на всеки петстотин.

Разлика двойна!

Първото истинско класно училище

бе открито в Пловдив.

В Тракия засия първият български Технически университет. С щедрото дарение на братята Евлоги и Христо Георгиеви в Карлово бяха построени модерни сгради, които и сега привличат поглед с изяществото и достолепие то на архитектурните си форми.

В Тракия израснаха стотици млади българи, научени на европейски обноски, европейски морал и европейски обичаи в политиката. В американския Роберт колеж до 1878 г. учиха 67 българчета, родом от това, което стана Източна Румелия и само 29 от повече от два пъти по-голямото по територия и население Княжество България.

За чудене ли е разликата в нравите на тракийските държавници тогава и тези от Княжеството.

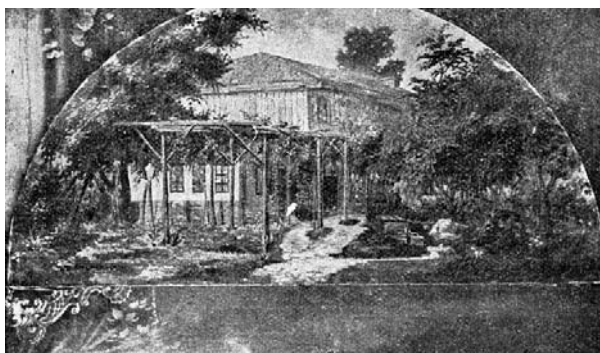
В Тракия работеха политици като Иван Е. Гешов, като д-р К. Стоилов, като д-р Г. Вълкович. Внимателно пипаше изключително важните за нас българотурски отношения К. Калчов. Културното и духовно единство на българите,

независимо дали живеят в Княжеството, в Тракия или Македония съумя да запази Негово Блаженство Екзарх Йосиф I, роден в Калофер.

В Княжеството първенство държаха способни, но безцеремонни и безскрупулни политици като гаменът Стефан Стамболов, като два по-големият гамен Димитър Петков, като Васил Радославов, чиято докторска титла, начесто бе зачерквана, от бастуна, който размахваше в препирни с политически противници, като намерилия приют там Захари Стоянов.

Пловдив – театрална столица на българските земи

В Пловдив на склона на Сахаттепе срещу Джумаята беше построен първият постоянен театър в България - "Международен театър Люксембург". Той бе част от една бейска къща. Макар и малък бе твърде удобен и красив отвътре. Външната завеса на сцената, таванът в залата, коридорите и корнизите околоръст на ложите бяха изрисувани доста грижливо и с добър вкус от един италиански художник. Партерът бе с елипсообразна форма и събираше 250-300 стола. На горния етаж имаше 17 ложи, а близо до сцената - още две представителни ложи, всички грижливо драпирани с червена материя и добре осветявани от глобусите на петролните лампи, които придаваха на залата фееричен вид.

Декор от театъра

В началото на 80-те години във вестниците бе подета полемика за патриотизма на българите, които продължаваха да посещават представлението на гръцката трупа "Аристофанис". За да имат и те своя що-годе постоянна трупа, се основа едно театрално дружество от по-събудени печатарски работници, което представи на 13 декември 1881 г. на сцената на театъра пиесите

"Стоян войвода" и "Завистта на Барбуе" от Молиер. Успехът на представлението доведе до това Областното събрание да предвиди в бюджета сумата от 750 турски лири за създаване на румелийска театрална група. Преводните пиеси в репертоара преобладаваха. Не бе за чудене. Драматургията ни бе още в процъфлуване.

Голямата клюка тогава бе приставането на една ученичка. Заплена била от таланта на един от водещите актьори в пиесата "Иванко". Родителите реагирали по обикновения начин. Заклучили я вкъщи. Но тя успяла да избяга след трупата, настигнала я в Стара Загора, където свърза съдбата си с избраника на сърцето си, а после сподели и професията му.

Еснафите помолиха прилагането му да се отложи за 5-6 години. Само метърът бързо измести аршина. Иначе дълго още тракийци мереха в крини, килета, оки и т. н.

От онези години отглеждането на тютюн започна да заема важен дял в стопанството на тракийци. И то на християните. Шото до войната бе в ръцете на

Тракийската българска култура

Тя си остана българска, но много по-енергична от донякъде меланхоличната култура на сънародниците ни в Княжеството. Българска култура, която не се отказва от оттенъците, които ѝ придават гърци, турци, арменци и евреи, живеещи сред нас.

След Берлинския конгрес чужденците се чудеха, че вместо дворци за губернатори, тракийци възстановяват стари и строят нови училища. Та в Сливен - един от големите ни градове - поради липса на помещения учениците бяха обучавани в празни турски къщи. За година само триста училищни сгради бяха ремонтирани. Не че и в Княжеството бяха загърбили проблема, но за разлика от княз А. Богориди и Г. Кръстевич княз Александър I, наред с другото, строеше дворец в София и резиденция в Евксиноград, та смучеше ограничените финансови възможности на държавицата си.

Основното образование от самото начало беше безплатно и задължително. За всички момичета и момчета между 7 и 13 години. Всички народности имаха равни права. Във вестник "Марица" писаха:

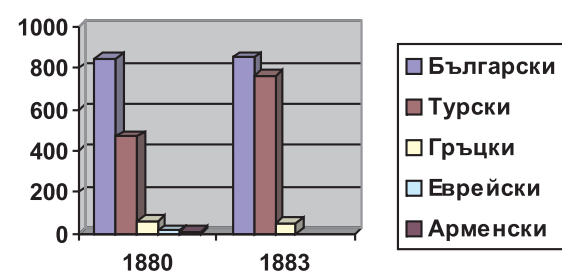
"..Въпросът за училищата прочее трябва да бъде въпрос жизнен не само за правителството, но и за целия народ. Той трябва да държи първо място в разискванията, стремленията и действията ни, за да направим народа си честит."

Не че проблеми липсваха, напротив в изобилие бяха.

Не стигаха парите.

Търсеше се най-вече практическо обучение. Никой не отричаше нуждата от по-високо образование, но политичите ни решиха, че първо трябва да се помисли за най-въпилющите нужди, та по-сетне за финтифлюшките. И наблягаха на курсове като тези в Старозагорско по железарство, дърводелство, бояджийство и тъкачество.

Училищата в Тракия 1880, 1883

Излиза, че под християнско управление перспективите за развитието на образованието на турски език се оказаха по-добри. В с. Каменица, Пещерско откриха специално отделение за българчета с мюсюлманско вероизповедание към българското народно училище.

Не бяха много обаче учениците. Колкото и да се бараме за европейци, отношението към

тях си е ориенталско. При българите едва една пета от учениците бяха момичета. При българските мюсюлмани ученичките се брояха на пръсти. За турците нямаше в началото достатъчно учители. Много от тях бяха полуграмотни ходжи, които знаеха наизуст само Корана. Та само за едно лято на специални курсове с продължителност от шест седмици преминаха 660 българи и 220 турци учители.

Бързо се увеличи броят на средните училища. През 1884 г. те бяха вече 33 с 2500 ученика /само 400 момичета за жалост/. Учителите в тях бяха по-добре подготвени. По-широк бе и кръгът на обхвааните предмети. В Пловдив и Хасково имаше и две турски, а в Пловдив и Станимака и по две гръцки средни училища.

В областта има и две мъжки и две девически гимназии. В село Садово още през 1883 г. в присъствието на Главния управител на членовете на Постоянния комитет и многобройна публика беше открито областното земеделско училище. В манастира "Св. Петка" край Станимака пък действаше духовно училище с четиригодишен курс на обучение, което трябва да подготвя свещеници.

През 1883 г. в Румелия бяха изразходвани за образование толкова средства, колкото и в Княжеството, а все пак населението на областта бе наполовина от това на свободна България. Резултатите са явни. По оценката на д-р Иречек, докато само една трета от българчетата в Княжеството, подлежащи на обучение, ходели редовно на училище, в Румелия делът им бил два пъти по-голям. През есента на 1885 г., макар и малко по-късно от предвиденото, поради събитията през септември, започнаха занятията в областното юридическо училище, което по-късно прерастна в Тракийски университет.

Голяма придобивка за столицата бе създаването на Народна библиотека, сравнима с тази в София. За основа послужи двете хиляди тома на бившата Венелинова библиотека. Пръв неин директор стана руският публицист А. Башмаков. По примера на Петербургската обществена библиотека той подготви азбучен и методичен каталог на книгите. За две години те надхвърлиха 10 хил. тома. В началото тя се помещаваше в сградата на Дирекцията на народното просвещение, после се премести в специално наето здание. Условието като за нас не са лоши. Според вестник "Марица"

"...има освен хубавите два читалищни салона и стая за занимание, и стая за дами. Вестниците, както и периодичните списания, които броят около шейсет, са изложени добре и достъпни за публиката без никакви формалности."

Близо половин милион гроша отпусна Областното събрание през тези години за нуждите на новото културно учреждение.

Читалище „Искра“ в Казанлък

Знаете ли, че:

През 1880 г. Областното събрание прие законопроект за приемане на метрична система. Стремелът да се върви в крак с Европа бе ясен, но решението повдигна буря от протести. Неуки производители се притесняваха. Скъпи бяха новите кантари и теглилки.

Еснафите помолиха прилагането му да се отложи за 5-6 години. Само метърът бързо измести аршина. Иначе дълго още тракийци мереха в крини, килета, оки и т. н.

От онези години отглеждането на тютюн започна да заема важен дял в стопанството на тракийци. И то на християните. Шото до войната бе в ръцете на

мюсюлмани. Няколко села в Станимашко към 1885 г. добиваха към 7-8 хиляди килограма тютюн.

През 1884 г. при станцията Каяджик до Хасково точно под минаващия трен, пълен с румелийски представители, идващи си от редовната сесия в Пловдив, рухна едно мостче. За щастие пострадали

нямаше. Окажно бе състоянието на барон Хиршовата железница. Важна бе печалбата, а не сигурността. Траверси - прогнили, релси - дотам ръждавали, че металът се ронеше. И то при положение, че от Пловдив до Ямбол се стигаше за 12 часа да не говорим, че влак имаше само три пъти седмично.

Демократизмът на тракийци

С какво можеха да привлекат предците ни тези мустакати мъже. С какво можеше да ги привлече един княз Александър I, да речем, та драговошно да положат съдбата си в ръцете му.

С богоизбраност? Че беше избран, избран беше. Но нито от Бог, нито от българите, а от леля си, която се бе загрижила да уреди любимия се племенник.

С опита си? Та какъв опит имаше? Едно военно училище като образование и едно участие в тила по време на Освободителната война.

С демократизма си? Трудно можеше да играе на тази струна. Тракийци отначало, като другите българи, бяха заплени от мъжествената княжеска фигура, но бързо отрезвяха. Видяха как опита да настъпи Княжеството под ботуша си и да замете някъде в килера Търновската конституция.

Не случайно Иван Вазов отначало бе писал за Княза:

"Тамо княз народен царува със слава, българин свободен сам се управлява"

Но омъдрен от т. нар. "режим на пълномощията" реагира иронично и страстно:

"И ако не дават глас нито въздух на печата то е да завардят нас от потопа на разврата"

С международните си контакти? Та знайно бе, че след смъртта на цар Освободител новият руски император недолюбваше Сандро. С какво бе прекосил пътя му не е ясно. Че и брачните му амбиции срещнаха ветото на могъщите европейски домове.

Та с една дума, за тракийци много по-привично бе тяхното управление, такова каквото бе в "Органическият устав", нежели монархическата идея на Княжеството. Управление много близко до идеите на родения в Карлово Левски за "чиста и свята република".

Устройството на областта имаше като пример за подражание наредбите на британските доминиони, радващи се на широко вътрешно самоуправление. Важното бе, че Главният управител е християнин. Взети бяха всички мерки всички народностни елементи на тракийци да бъдат представени в Областното събрание. Та след търканията през първите години, тракийци съумяха да установят равновесие, отговарящо на смесения произход на народа. Първенството на българите никои не оспорва, но и те признават правото на турците и гърците, да не говорим за по-малобройните арменци и евреи да казват думата си по всички въпроси на управлението. Свободата на словото и печата, на събранията, на сдружаванията, на вероизповеданията, на равенство пред закона не са празна буква, а основен принцип за нас. Че инак щеше ли Джендо да проповядва в своята "Борба" месеци наред съвсем откровено насилствено сваляне на съществуващия ред.

Някои ще кажат, че в Тракия тогава имаше избиращия ценз. Имаше, но всички видяхме, до какво доведе неограниченото избиращия право в Княжеството. А сред първите 33-ма народни избраници в Събранието, за които имаме сведения 14 бяха висшестепенни, 9 бяха завършили колежи в Цариград и средни училища в Европа, а останалите - с класни училища. Пловдивските депутати бяха далеч по-образовани от българските.

Тракийската армия

Такава по силата на Органическият устав нямаше. Имаше милиция и жандармерия. На теория - неразделна част от османските въоръжени сили. На практика - нямаха нищо общо. И в двете огромната част от числения състав - българи. Отделно военно обучение до 1885 г. бяха получили към 60 хиляди души. Башка гимнастическите дружества.

В началото висшето командване бе от чужденци. Българските офицери стояха на по-нисши длъжности - командири на роты и дружини. В Пловдив имаше ротни командири и гърци и турци. Но полека придобиха самочувствие. Противопоставиха се на русите. На банкет при празнуването тезои-

менния ден на Цар Освободител преди да се вдигне тост за здравето на кой да е руски офицер /а това, съгласно строгите правила на военния етикет се прави по старшинство/ бе вдигнат тост за капитан Дан. Николаев - най-старшият български офицер. Последва разпавия. Едва не се стигна до сблъсквания. Та руските офицери започнаха да се връщат в родината си. Позицията на българските офицери по време на опита за Съединение доказа верността им към Тракия, та те бързо заеха всички командни постове в миниатюрната ни армия.

Тракия като модел на Балканите

Достойни за присмех са опитите на някои балкански държавници да забравят, че страните им трудно могат да минат за чисти в народността естество. Твърде много вълни от нашественици са прекосявали Дунав. На мнозина им се харесвали тукашните гиздави булки, плодородните поля, гъстите гори, та къде насила, къде мирно са се заселвали, свивали са семейства, отглеждали са челяд. И ние броим себе си за наследници на Крума Страшни, на Симеона на Иван Асен II като удобно не си спомняме за вълните узи, печенези, кумани, да не говорим за турци, евреи, гърци, цигани, каракачани, липовани, гюпци, армъни и т.н. и т.н. които са намерили приют тук.

Не бе лесно за децата ни в Тракия да намерят модел на съществуване. Не бе лесно, но с търпение и взаимни компромиси успеха. Трудно бе за мяскулманите. Довчерашни господари, трябваше да свикнат с мисълта, че големството вече не им се пада, а катадневно трябва да се борят за него с християните. Сполучиха - турци имаше и в училищата, и в администрацията. И повече щеше да има ако не бяха зловредните нашествия на Цариград. Най-трудно обаче бе за гърците. Десетилетия наред бяха гледали българите отвисоко. Трябваше да приемат, че живеят в Тракия, където мнозинството е българско. Време им трябваше да осъзнаят, че родината им не е далечна Гърция, а Тракия, където са живели предците им поколения наред. Време трябваше, за да разпознаят лъжепатриотите, да не им се доверяват. Зловредна роля играеха гръцките консули. Подстрекаваха по-неразумните не толкова, за да получат някакви практически резултати, колкото да създават спънки на българщината в Македония, да покажат пред света, че българският елемент не зачитал международни споразумения. Време трябваше да се преглътнат събраните от миналото истински и мними обиди. Слава Богу, преглътнахме ги. Щото инак, съседите нас съяха да глътнат. Та сега Тракия е микромодел на Балканите. Но модел, в който цари ако не безметежно, то поне достатъчно спокойствие. Стана Швейцария на Балканите. И пример за последвалата ни Македония.

Та сега на полуострова има три държави с българско население. Нищо чудно. И в Централна Европа има три с немско население - Германия, Австрия и Швейцария - да не говорим за Лихтенщайн и Люксембург. И какво - живеят си.

Знаете ли, че:

През есента на 1885 г. в Пазарджик, там, където беше арестуван Захари Стоянов и после екстрадиран в Княжеството, тракийци възродиха отколешен обичай. Минувачи проклинаха превратаджите и хвърляха камъни, та израстна бая височка грамада. Насред ѝ на табела бе изписано язвително четиристишие за автора на идеята:

"Със храчки, мръсотии и кал света си, байно, улигавил: да би ги някой в куп събрал, ти в тях би се угавил".

Румелийците могат да се гордеят, че пловдивската печатница беше открита през 1882 г. дори преди софийската. За обаза-веждането и Събранието отпусна 3 хиляди лири.

Вестникар ли?

Читателите в Източна Румелия не можеха да се оплачат от липсата на интересни и значими вестници. На моменти - по-добри от тези в Княжеството или поне по-обективни, не дотам разрани от разюздани партизански страсти.

Лично място сред тях безспорно заемаше "Марица", почнал да излиза още на 25 юли 1878 г. под редакцията на Иван Гешов, Мих. Маджаров и Ст. Бобчев. В продължение на три месеца бе единственият вестник в българските земи въобще. Според Маджаров, издателят Христо Г. Данов

"избягваше да се натурва и да смесва неговото списване със своите материални интереси".

Та редакторите имаха свобода на словото, за което всеки автор мечтае. Вестникът публикува най-подробните дописки за работата на Учредителното събрание в Търново. Посрещна с тревога действията на княза през април 1881 г. и ги подложи на остра критика - дотолкова остра, че дори два месеца внасянето му в Княжеството бе забранено.

Още през февруари 1879 г. в Сливен се появи вестник "Българско знаме", но за съжаление издържа само двадесетина броя. След него дойде "Народний глас" с редактори Ив. Вазов и К. Величков, който искаше да занимава читателите си със

"съдбините на двете България и на братята ни македонци".

Литературните наклонности на авторите личаха и в усърдно водения критичен отдел, който своевременно запознава читателите с новостите на културния живот в трите български области.

И този вестник се обяви рязко против действията на княза и окачестви решенията, взети в Свищов, като "смъртен приговор на България, произшествие знаменателно, срамно и безподобно, което светът не е виждал и вероятно няма и

да види втори път."

Даже Зах. Стоянов писа в поздравление до редакцията:

"Говорете братя, защото ний не можем вече"

Вестник "Независимост", пренесен от Княжеството след установяването на режима на пълномощията, беше редактиран от емигриралите от Княжеството П. Каравелов и П. Славеиков. Вестник "Южна България" със самото си име акцентираше върху отричането на идеята за отделна Източна Румелия.

Особено място в палитрата на румелийската преса зае вестник "Борба", списван от Зах. Стоянов. Появата му като гръм разтърси цялата област и доведе до септемврийската криза.

От пролетта на 1885г. започна да излиза първото у нас чисто литературно списание, редактирано от Ив. Вазов и К. Величков, наречено "Зора".

Задачата му бе да печата оригинални наши произведения, а и да следи за "...литературното движение в европейски, а особито - славянски мир".

Амбициите благородни, но книжките му показваха нагледно колко бе бедна още нашата литературна нивица. Току-речи всички публикувани произведения бяха дело на господин Вазов. Но всяко начало е трудно.

За съжаление, тракийските вестници наподобяваха френските си колеги в туй, което не трябваше. Не се гнусяха от субвенцийки - едни от конака на Главния управител, други - от София. Честно си плащаха. Защищаваха ревностно интересите на работодателите си. Такива бяха и гръцките и турски вестници - "Филипополис", субсидиран от гръцкото консулство и "Хилял" /"Полумесец"/, буквите за който дойдоха от Цариград.

Столицата на другата България

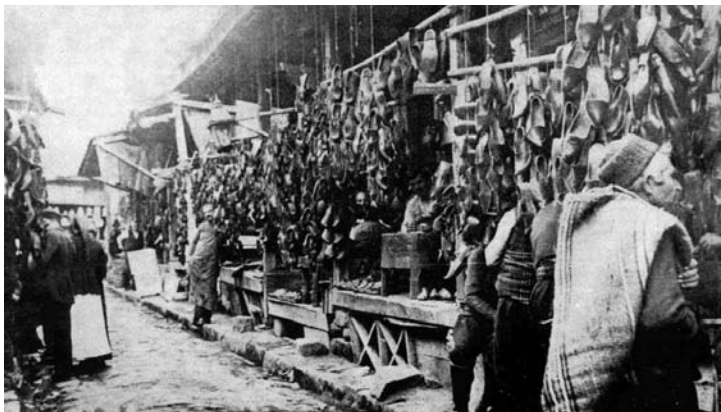
"Ето пак здрависвам Емус горделиви
и Марица синя в полята родливи
кат градина райска, проснати под мен!
В песните ми тръпне техний лик засмен!
Пловдив! Пловдив! Ето трите му могили -
сред полето равно легнали камили -
и аз беден пътник, морен пилигрим,
с радост пак му гледам синкавия дим.
Ето веч пристигам в столицата наша!
Тя е пак самата! Пак е тая каша
от язици, вери и наций безчет"
Ив. Вазов. Сантиментална разходка из Европа.

При освобождението населението на Пловдив броеше 28 хиляди души. Тогава вероятно бе най-голям сред българските градове. До 1885 г. нарастна с още 5 хиляди. Половината от жителите - българи, по-малко от една четвърт /към 7 хиляди/ турци, към 5 хиляди гърци и гръкомани. Две хиляди евреи и хиляда арменци допълваха гмежта му.

Градът разполагаше с доволно развита местна промишленост. Всеки ден чаршиите и работилниците му се огласяха от труда на близо 1300 железари, 900 дърводелци, 1500 шивачи и кожухари, 1000 зидари, 900 хотелджии и ханджии и близо 200 златари и часовникари.

Пловдив бе първият град в българските земи, сдобил се с новото чудо на техниката - телефонът. В началото само Главният управител го използваше. Говореше от дома си с канцеларията - на 200 м. отстояние.

Съвременниците трябваше да си затварят очите, за да го водят за европейски град. В "нашта румелийска столнина прочута", както я наричаше поетът, водопровод нямаше. По-богатите къщи по тепетата имаха дълбоки цистерни за

дъждовна вода. Дъжд падаше нарядко, та доста въображение трябваше да си представим качествата на живителната течност. Повечето пловдивчани обаче пиеха вода от Марица. Доходен занаят за сакаджиите, понесли големи кожени мехове.

От незалесените тепета лъхаше страшна жега през летните дни. От околните блата се носеха миазми и връхлитаха войнствени пълчища комари. Та затова по-заможните ходеха лятно време на "бани". Да речем Баня или Лъжене, Чепинско. Настаняването бе първобитно - палатки или построени от клоии колиби. Мъжката и женската баня бяха в отделни сгради, строени преди повече от век. Любителите на по-изтънчени наслаждения можеха да обядват в прохладния къшк, изграден над весело течащата към те-

павицата вода. Баня Хисар пък минаваше за по-елегантна, но и тук удобства тогава нямаше.

И все пак, Пловдив беше и си остана имперски град. За разлика от София. С разноезичието си. С вибрираща чар на многонационални средиземноморски градове като Александрия, Бейрут, Марсилия или Генуа. От птичи поглед и минарета на джамии ще съзреш и куполите на православни, католически, григориански и протестантски цър-

кви и синагоги. Градската му култура е сплав от средиземноморски груби развлечения и напъни да се докоснем до европейците. Заведенията никнеха като гъби. Вариететата според благопристойните не се отличаваха от публични домове. В локалите и кафе шантаните кършеха снаги артистични певачки от Средна Европа, които ловко скубеха подпийнали мъжкари.

Заедно с това директорът на обществените сгради д-р Г. Вълкович започна да свиква мъжки политически соарета от

типа на тъй популярните сред англичаните. Приемаше гостите си, облечен с фрак. Обслужката - в бели фракове, нахлузила бели ръкавици на намазолени ръце. Гостите се притесняваха. Мърмореха през зъби за "префърцунения особняк", но щедростта гощавка привличаше, та не пропускаха покана. Нашенски "Реформ клуб", който да събере снобите. Модерно бе пийването на бира. Пловдив бе център новата у нас пивоварна индустрия. Отпочнаха я двама швейцарци от немски произход. Знайно е, че немците са всепризнати майстори на пенливата напитка. Преди Освобождението вареха питието по най-примитивен начин в малки казанчета по десетина литра. Когато производството се разрасна, общината им продаде евтино един пущинак, осеян с камъни, - "Каменица тепе". Място за фабрика бол, а бликналата в издълбаните кладенци вода се оказа много добра за пивото. Сега фабриката е в модерна сграда, която съперничи на богатите къщи по "Небет тепе". Говореше се, че младият поет Иван Вазов, не сядал вечерно време на масата без чаша от кехлибарената течност.

Бургас

До Освобождението по цялото южно черноморско крайбрежие едно свястно пристанище нямаше. Дървени, полуизгнили скели. Пътници, джапаци в морето, за да стигнат до брега. Хамали навървили чували на гърбината си.

Разположен между две езера или лагуни, градецът - или по-скоро паланката - през 1879 г. броеше по-малко от 3 хиляди жители. Шест години по-късно бургазлии бяха вече два пъти повече - по 2 хиляди българи и гърци, а останалите турци, евреи и арменци. Извисяващите се тънки минарета вече не можеха да затулят новите тухлени къщи, новата гръцка църква, новото българско училище и най-важното - продълговатите ниски сгради на всякакви складове за стоки.

Рязко се увеличи търговският оборот. Изнасяхме най-вече жито, сливенски сукна, сушена риба, дървен материал. Не бяха за чудене нито бързия икономически растеж, нито изграждането на истинско модерно пристанище няколко години по-късно. Носталгии си спомняха за меланхоличните кертани от камили в покрайнините, тръгнаха от Димотика, за да натоварят сол от Анхиало. Бързо изчезнаха. Особено след строежа на железопътните линии.

Програма

на чествването на 6.09.2005 г. "Към продължаване на едно ново начало", минаващо под надслова на Иван Вазов:

"Недей тъжи Румелийо,
не гледай наназад,
пред теб стои Румелийо,
нов кръгзор и свят.

Недей жали умрялото;
прахът е прах, немей,
пред теб стои началото
и бъдещето грей."

- 09.00 ч. Откриване на международна научна конференция "Силата на слабите", посветена на успешното разрешаване на дипломатическата криза от 1885-1886 г. - Пловдивски университет
- 09.00 ч. Откриване на изложба - "Научно-техническият прогрес в Тракия" - Карлово, Технически университет "Евлоги и Христо Георгиеви"
- 10.00 ч. Щафета, посветена на годишнината и на културното единение на българските земи. Участват състезатели от Тракия, България и Македония.
- 10.00 ч. Ден на открити врати в музея на съзидателите на Тракия.
- 11.00 ч. Международен симпозиум - "Етническото разбирателство в Европа - тракийски уроци" - Градски дом на културата в Станимака.
- 14.00 ч. Представяне на компютърната игра "Да хванем предателите" - Младежки дом в Пловдив.
- 16.00 ч. Заключителен етап на ученическата викторина: "Древната и нова култура на Тракия".
- 19.00 ч. "Блянът на едно ново начало" - поетичен рецитал - Градски дом на културата в Бургас
- 21.00 ч. Тържествено събрание с концерт, организирано от "Мати Тракия" в Народния дворец на културата в Пловдив.
- 22.30 ч. Тържествена заря в Градската градина.